

Det bør til slut nævnes, at selv om det kapitalbegreb, der anvendes i PPII's produktionsfunktion, som det fremgår af det foregående, er meget diskutabelt, er det dog ikke på forhånd uden mening at anvende det. Noget sådant kan man imidlertid næppe sige, når det samme kapitalbegreb anvendes som grundlag for at beregne afskrivningernes størrelse (se p. 363). Det er meget vanskeligt at finde et hensigtsmæssigt afskrivningsbegreb, men det kan i hvert fald ikke defineres som anskaffelsværdien, korrigeret for prisstigninger, af de maskiner og bygninger, der scrappes. Der er ingen tvivl om, at virksomhederne gennemsnitlig opfatter afskrivningerne som langt større, og dette betyder, at selv om restindkomsternes andel af bruttofaktorindkomsten, korrigeret for arbejdsindkomst, fastholdes, så vil den i PPII forudsatte kraftigere vækst i kapitalapparatet end i bruttofaktorindkomsten implicere, at virksomhederne vil føle, at nettoforrentningen falder meget stærkt, noget der må antages at øve en kraftig indflydelse på investeringslysten.

Hans E. Zeuthen

Økonomisk Institut, Aarhus Universitet

Produktivitet, profit, tilvækst, opsparing

Ligesom PPI opererer PPII med modelforløb for den danske økonomi over en femtenårsperiode - frem til henholdsvis 1985 og 1987 - hvor i begge tilfælde underskuddet på betalingsbalancens løbende poster tænkes elimineret i 1977. PPII er mere ambitiøs end PPI forsåvidt som man er rykket 1977 næsten tre år nærmere - uden at være kommet realiseringen af det eftertragtede mål nærmere. Men denne større dristighed

er formentlig utilsigtet, idet forfatterens beslutning om fastholdelse af 1977 som året for løbende balance over for udlandet formentlig blev truffet under indtryk af forbedringen af bytteforholdet i udenrigshandelen efter tilslutningen til EF og på et tidspunkt, hvor oliekrisen og dennes økonomiske virkninger ikke med rimelighed kunne forudses.

I en anden henseende tager PPII sig imidlertid langt mere realistisk ud, nemlig ved at regne med en årlig stigningstakt for det private forbrug på 3 à 3 1/2 pct. mod i PPI kun godt 2 pct. p.a. gennemsnitligt over hele femtenårs-perioden og endnu mindre i periodens første del.

Den større vækst i det private forbrug skaffer PPII plads til - trods en stærkere vækst i de private erhvervs investeringer - hovedsagelig ved en absolut nedgang i boligbyggeriet og ved en antaget større produktivitetstigning og deraf følgende større vækst i den samlede produktion (BNP).

En afmatning af boligbyggeriet kan sandsynliggøres med henvisning til både den forudsebare demografiske udvikling og de senere års større tilvækst til den samlede boligbestand. Men om en varig afmatning indtræffer, afhænger desuden af inflations-tendenserne i almindelighed og bygge- og boligpolitikken i særdeleshed - to emner som ikke behandles meget indgående i PPII.

Medens PPI regnede med samme produktivitetstigning efter 1970 som i 1960'erne, mener PPII at kunne konstatere, at der omkring 1967 er indtruffet et bemærkelsesværdigt niveauskift opad i produktivitetens vækstrate, som man som hovedregel forudsætter fastholdt (side 347ff). Man anfører ikke mindre end otte forkla-

Det bør til slut nævnes, at selv om det kapitalbegreb, der anvendes i PPII's produktionsfunktion, som det fremgår af det foregående, er meget diskutabelt, er det dog ikke på forhånd uden mening at anvende det. Noget sådant kan man imidlertid næppe sige, når det samme kapitalbegreb anvendes som grundlag for at beregne afskrivningernes størrelse (se p. 363). Det er meget vanskeligt at finde et hensigtsmæssigt afskrivningsbegreb, men det kan i hvert fald ikke defineres som anskaffelsværdien, korrigeret for prisstigninger, af de maskiner og bygninger, der scrappes. Der er ingen tvivl om, at virksomhederne gennemsnitlig opfatter afskrivningerne som langt større, og dette betyder, at selv om restindkomsternes andel af bruttofaktorindkomsten, korrigeret for arbejdsindkomst, fastholdes, så vil den i PPII forudsatte kraftigere vækst i kapitalapparatet end i bruttofaktorindkomsten implicere, at virksomhederne vil føle, at nettoforrentningen falder meget stærkt, noget der må antages at øve en kraftig indflydelse på investeringslysten.

Hans E. Zeuthen
Økonomisk Institut, Aarhus Universitet

Produktivitet, profit, tilvækst, opsparing

Ligesom PPI opererer PPII med modelforløb for den danske økonomi over en femtenårsperiode - frem til henholdsvis 1985 og 1987 - hvor i begge tilfælde underskuddet på betalingsbalancens løbende poster tænkes elimineret i 1977. PPII er mere ambitiøs end PPI forsåvidt som man er rykket 1977 næsten tre år nærmere - uden at være kommet realiseringen af det eftertragtede mål nærmere. Men denne større dristighed

er formentlig utilsigtet, idet forfatterens beslutning om fastholdelse af 1977 som året for løbende balance over for udlandet formentlig blev truffet under indtryk af forbedringen af bytteforholdet i udenrigshandelen efter tilslutningen til EF og på et tidspunkt, hvor oliekrisen og dennes økonomiske virkninger ikke med rimelighed kunne forudses.

I en anden henseende tager PPII sig imidlertid langt mere realistisk ud, nemlig ved at regne med en årlig stigningstakt for det private forbrug på 3 à 3 1/2 pct. mod i PPI kun godt 2 pct. p.a. gennemsnitligt over hele femtenårs-perioden og endnu mindre i periodens første del.

Den større vækst i det private forbrug skaffer PPII plads til - trods en stærkere vækst i de private erhvervs investeringer - hovedsagelig ved en absolut nedgang i boligbyggeriet og ved en antaget større produktivitetstigning og deraf følgende større vækst i den samlede produktion (BNP).

En afmatning af boligbyggeriet kan sandsynliggøres med henvisning til både den forudsebare demografiske udvikling og de senere års større tilvækst til den samlede boligbestand. Men om en varig afmatning indtræffer, afhænger desuden af inflations-tendenserne i almindelighed og bygge- og boligpolitikken i særdeleshed - to emner som ikke behandles meget indgående i PPII.

Medens PPI regnede med samme produktivitetstigning efter 1970 som i 1960'erne, mener PPII at kunne konstatere, at der omkring 1967 er indtruffet et bemærkelsesværdigt niveauskift opad i produktivitetens vækstrate, som man som hovedregel forudsætter fastholdt (side 347ff). Man anfører ikke mindre end otte forkla-

ringer på denne formodet varige forøgelse af produktivitetens vækstrate fra omkring 1967:

Forøgelsen kan være (1) en betydeligt efterslæbende virkning af afviklingen af told og importrestriktioner i begyndelsen af 1960'erne. Som det bemærkes, dækker denne forklaring ikke hjemmemarkeds-erhvervene, hvor den øgede produktivitetstigning også skal være indtrådt;

(2) - en ligeledes betydeligt efterslæbende virkning af de relativt store erhvervsinvesteringer i første del af 1960'erne;

(3) - en følge af ændringen af erhvervsinvesteringernes sammensætning i den senere del af 1960'erne i retning af en øget andel af relativt korte investeringer i maskiner og andet driftsinventar med høj bruttoafkastrate, modsat lange investeringer i bygninger og anlæg;

(4) - en følge af øget knaphed på arbejdskraft, som har tilskyndet virksomhederne til arbejdskraftbesparende ændringer af produktionsmetoderne.

(5) I samme retning har virket det øgede lønstigningstempo, der i tiltagende grad er forventet varigt.

(6) Det generelt høje aktivitetsniveau har befordret forøgelse af kapitalen pr. arbejder og produktivitetfremskridtet.

(7) Øget teknologibevidsthed i erhvervene, delvis som følge af de allerede anførte forhold.

(8) Investeringerne har været større end de statistiske opgørelser umiddelbart viser, idet betydelige udgifter af investeringskarakter er bogført som driftsudgifter.

Denne *embarras de richesse* virker ikke netop tillidsvækkende. Det vil bemærkes, at de forskellige anførte, forklarende momenter ikke er på fælles niveau. (4), (5) og (6) an-

fører motiver til at foretage arbejdsproduktivitetshævende investeringer, som under andre punkter anføres som selvstændige momenter. I øvrigt er fremstillingen af (5) ufuldstændig ved hverken at omtale renten eller forholdet mellem løn og priser på dels output, dels investeringsgoder; det vage pkt. (7) harmonerer ikke godt med den relative afmatning af investeringerne i løbet af 1960'erne; og pkt. (8) viser ikke, at det velkendte forhold, at en del udgifter af investeringskarakter kan afholdes over driften, skulle have haft særlig betydning for den omhandlede periode. Den noget uklare fremstilling tyder på, at man mener, at investeringsudgifter afholdt over driftsregnskabet er steget relativt og absolut siden omkring 1960'ernes midte. Hertil er at bemærke for det første, at den omstændighed, at, hvad der reelt er investeringsudgifter, figurerer som driftsudgifter (f.eks. vedligeholdelse og reparation af bygninger og anlæg), ikke indebærer, at de pågældende investeringer kan karakteriseres som kortsigtede med hurtigt fremkommende virkninger på produktiviteten; for det andet, at for en periode, hvor i særlig stort omfang investeringsudgifter posteres som driftsudgifter, må resultatet blive en undervurdering af både driftsresultat og produktivitet.

Svagheden ved pkt. (3) er ikke selve den mekanisme der refereres til, men for det første, at hovedparten af skiftet i investeringens sammensætning allerede var indtruffet ved midten af 1960'erne, og at industriens maskininvesteringer synes at have stagneret efter 1964 indtil en begrænset opgang indtraf i 1969; og for det andet, at et skift som det omtalte ikke - med mindre man gør specielle forudsætninger - kan forklare mere end en særlig éngangsforhøjelse

af produktiviteten, men ikke en permanent forhøjelse af produktivitetstigningen. Tilbage bliver de to første momenter, de formodede, forsinkede virkninger af dels importhindringernes afvikling, dels de store investeringer tidligt i 1960'erne, hvor hele fremstillingen tydeligt lægger hovedvægten på investeringernes effekt.

Det er korrekt, at forøgelsen af produktivitetstigningen indtraf meget nær samtidigt i de forskellige industrigrupper; hvis den tillige indtraf i andre erhverv og i udlandet, foreligger der et bemærkelsesværdigt tilfælde af synkronisering - hvadenten man tror at kunne finde forklaringen i teknisk innovation eller sene eftervirkninger af store investeringer. Men er sådanne forklaringer virkelig plausible?

Vi har en for formålet højst ufuldkommen information om produktionen, og vi har oplysninger ikke om den - i betragtning af virksomhedernes forsyning med produktionsudstyr og teknisk kunnen - til produktionen udkrævede indsats af arbejdskraft, men kun registreringer af ansat personel og af arbejdstimer for hvilke betaling er ydet; vi har, med andre ord, en registrering af den efterspørgsel efter arbejdskraft, som virksomhederne har kunnet og, alt taget i betragtning, fundet det fordelagtigt at effektuere, herunder også efterspørgsel efter arbejdskraft, som er teknisk overflødig for aktuelt igangværende og konkret planlagt produktion, men som virksomhederne i et stramt arbejdsmarked har ønsket at sikre sig til eventuel fremtidig produktionsudvidelse.

Blev i årene omkring 1967 erhvervene udsat for en fælles påvirkning, der kan forklare en tendens til først en relativt svag reduktion og senere en særlig stærk reduktion

af antallet af ansatte og af antallet af betalte arbejdstimer *i forhold til* den gennemførte produktion? Svaret er ikke vanskeligt. Fra midten af 1965 til midten af 1968 var den danske konjunktur klart vigende, og arbejdsløsheden steg til et årgennemsnit på 5 pct. i 1968. Dette var på baggrund af de foregående års udvikling en relativt langvarig og kraftig kontraktion, som indtraf samtidig med en konjunkturafmatning i en række andre lande.

Er det da ikke overvejende sandsynligt, at erhvervene under konjunkturafdæmpningen gennemgående har fastholdt mere arbejdskraft end teknisk påkrævet; at et voksende antal virksomheder under indtryk af den vedvarende svækkelse af aktiviteten og det mindre stramme arbejdsmarked i øget omfang har skilt sig af med ikke strengt nødvendig arbejdskraft i 1967/68; og at under den derpå følgende aktivitetsstigning den på sædvanlig måde opgjorte produktivitet er steget særlig stærkt bl.a. ved elimination af resterende skjult ledighed inden for virksomhederne. Det støtter denne forklaring, at produktivitetstigningen i industrien synes atter at være afsvækket efter 1969. I så fald foreligger der ingenlunde nogen varig niveauforskydning af produktivitetstilvæksten, som kan danne grundlag for optimistiske prognoser for den fremtidige udvikling.

Endskønt nogle af de ovenfor refererede forklaringer netop betoner variabiliteten både i tid og styrke af relationerne mellem investering og produktivitet, lægger PPII stor vægt på en forøgelse af de private erhvervs investeringer, og behandler i denne forbindelse mulighederne for substitution af kapital for arbejdskraft ret så håndfast. På tilsvarende måde som i de ovenfor om-

talte afsnit bliver i den tilgrundliggende analyse af 1960'ernes udvikling efterspørgselsammenhænge mistolket som produktionssammenhænge, her mellem input af realkapital og frembragt output, hvorom de anvendte, højst ufuldkomne, makroøkonomiske data kun giver den sparsomme oplysning, at det til rådighed værende udstyr har været tilstrækkeligt for den faktisk gennemførte produktion.

I PPII's modelforløb frem til 1977, hvor betalingsbalancens løbende underskud tænkes elimineret, regnes med 10 pct. årlig vækst i industriekporten (i faste priser) og en omkring halvt så høj vækstrate for den øvrige eksport. Som grundlag for denne ekspansion forudsættes der - ved stagnerende beskæftigelse i den private sektor - en så kraftig vækst i erhvervenes investeringer, at der, trods boligbyggeriets stagnation eller tilbagegang, fremkommer et meget betydeligt opsparingsunderskud i den private sektor som helhed. Dette underskud må, såfremt målet at fjerne betalingsbalancens deficit skal nås, modsvares af et lige så stort offentligt opsparingsoverskud. Da imidlertid vækstraten for de offentlige udgifter allerede er sat på det laveste niveau, som man har anset for realistisk, må forøgelsen af det offentlige opsparingsoverskud tilvejebringes ved højere skattetryk. Men over for spørgsmålet, hvilke skatter man skal gribe til, må man melde pas og foreslår iværksættelsen af et økonomisk analysearbejde vedrørende de skatte-politiske problemer.

Hovedgrunden til den private sektors store opsparingsunderskud er, at der regnes med en, i forhold til væksten i investeringerne, uforholdsmæssigt svag vækst i virksomhedernes opsparing, som atter im-

plicerer relativt lavt niveau af både profit og forhold mellem egenkapital og fremmedkapital - implikationer der ikke netop tjener til at sandsynliggøre eksportens og investeringernes ekspansion. Det fremgår (bl.a. af teksten side 382) dels at forfatterne ikke ganske har overset denne problematik, dels at valget af modelforudsætninger er bestemt af politiske præferencer, for hvilke almindelig tilslutning næppe kan påberåbes.

Jørgen H. Gelting

Økonomisk Institut, Aarhus Universitet

Opsparingsudviklingen

1. Et centralt punkt i de alternative forløb for dansk økonomi frem til 1977, som gennemregnes i kap. 24, er det private forbrugs rolle som stødpude i efterspørgselsudviklingen. De erhvervsmæssige investeringer samt eksporten er eksogent fastlagt under hensyn dels til opfyldelsen af en forudsætning med hensyn til produktivitetsudviklingen, dels en forudsætning med hensyn til den eksterne balance i økonomien. Konkret udmøntes det private forbrugs rolle som residual efterspørgselskomponent i en antagelse om en stigningstakt på 3,0-3,5% mod en stigningstakt i faktorindkomsten på 4,2%. Modstykket til denne antagelse er det gab, som opstår imellem disponibel indkomst minus opsparing og forbrugt under forudsætning af konstant skattetryk og konstant opsparingskvote af disponibel indkomst, jvf. tabel 24.8, p. 171.

2. *Gabet mellem indkomst og forbrug.* I kap. 24, pkt. 28-34 overvejes derefter alternative muligheder for udfyldning af gabet ved øget opsparingstilbøjelighed og/eller skat-